

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Karoliine Olle

„Eesti naissoost poliitikute ja riigiametnike taju oma ajakirjanduslikust kajastusest 21.
sajandil“

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Helen Urmann, MA

Tartu 2023

Autorluse deklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: ca 8500

Karoliine Olle, 15.05.2023

Lühikokkuvõte

Bakalaureusetöö võtab vaatluse alla Eesti tuntud ja pikaajaliste naissoost poliitikute ja riigiametnike taju enda kohta käivatest meediakajastustest. Töös uuritakse lähemalt, kuidas tajuvad Eesti pikaajalised ja mõjukad naissoost poliitikud ja riigiametnikud ajakirjandusliku kajastust oma karjääri jooksul, milline on meedia mõju olnud naiste karjäärile ning kas ja milliseid muutuseid on nad 21. sajandil endast ajakirjanduses ilmunud lugudes täheldanud. Uurimistöö täidab lünka, mis on varasematest teema kohta tehtud uurimustest, kus on keskendunud peamiselt meediaanalüüsile, valdkonda jäänud. Käesolev töö võimaldab saada teadmise ka naissoost poliitikute ja riigiametnike enda kogemustest ning annab edasi nende taju meediakajastuste kohta.

Ekspertintervjuudel põhinevast uurimistööst selgub, et Eesti tuntud naissoost poliitikud ja riigiametnikud suhtuvad ajakirjandusse üldiselt positiivselt ning meediat peetakse oma karjääris oluliseks partneriks. Siiski on kõik intervjueeritud isikud kogenud soostereotüüpilisi ja kallutatud kajastusi, seda nii oma karjääri alguses kui ka hilisemalt. Stereotüüpiliste kajastuste arv on 21. sajandi jooksul muutunud väiksemaks, mida intervjueeritavad seostavad peamiselt ühiskonnas naise positsiooni laiemas esile kerkimisega ja teema kohta teadlikkuse suurenemisega.

Abstract

This bachelor's thesis examines the perceptions of Estonia's prominent and long-term female politicians and state officials of their media coverage. It examines in more detail how Estonia's long-term and prominent female politicians and state officials perceive media coverage of themselves throughout their careers, what impact they believe the media has had on their careers, and whether and what changes they have noticed in the stories that have appeared in the press about them in the 21st century. The research fills a gap left by previous studies on the subject, which have focused mainly on media analysis. This bachelor's thesis provides insights into the experiences of female politicians and state officials and conveys their perceptions of the media coverage of themselves.

Based on expert interviews, the research reveals that prominent female politicians and state officials in Estonia generally have a positive attitude towards the media and consider the media to be an important partner for their career. However, all the women interviewed have experienced gender-biased reporting, both early on in their careers and later. The number of stereotypical coverages has decreased during the 21st century, which interviewees attribute mainly to the growing prominence of women's position in society and increased awareness of the issue.

Sisukord

Lühikokkuvõte.....	3
Abstract.....	4
Sisukord.....	5
Sissejuhatus	7
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad.....	9
1.1 Naissoost poliitikute ja riigijuhtide positsioon ühiskonnas.....	9
1.2 Sooliste stereotüüpide tekkimine ja levimine.....	10
1.3 Meedia roll poliitikute karjääris	11
1.4 Naissoost poliitikute stereotüüpiline kajastus	12
2. Metoodika.....	14
2.1 Uurimisstrateegia ja valim	14
2.2 Andmete kogumine	15
2.3. Andmete analüüs	16
3. Naissoost poliitikute ja riigiametnike taju meediakajastuste kohta.....	17
3.1. Üldine taju meediakajastustest.....	17
3.2 Meedia mõju karjäärile.....	18
3.3 Suhted ajakirjanikega	19
4. Stereotüüpiline kajastuse tajumine ja nendesse suhtumine	21
4.1. Välimus	21
4.2 Vanus.....	22
4.3 Eraelu	24
4.4 Stereotüüpilistesse kajastustesse suhtumine.....	25
5. Muutused ajas	27
5.1. Kajastustes toimunud muutused.....	27
5.2. Muutuste põhjused	29
Kokkuvõte	33

Kasutatud kirjandus	35
Analüüsil kasutatud koodipuu	37
Intervjuude nimekiri	39
Intervjuuküsimused	40

Sissejuhatus

Uuringud on näidanud, et meedia sooline kallutatuse vähendab naiste poliitilist esindatust ja taastoodab soolist ebavõrdsust ning stereotüüpe (Sepper jt. 2020: 37). Sellest tulenevalt on oluline pöörata tähelepanu, kuidas on ajakirjanduses kajastatud mees- ja naissoost poliitikuid.

Uurimisvaldkond, mis keskendub naiste kajastamisele meedias, on küllaltki uus. Esimesed akadeemilised uuringud naiste kujutamisest meedias ning selle kaudu loodava mõju kohta tarbijatele hakkasid ilmuma 1970-ndatel aastatel (Pilvre 2000: 10). Naissoost poliitikute ja riigiametnike kajastustele keskendunud uuringud on hoo sisse saanud alles viimase 20 aasta jooksul (Ross & Comrie 2012: 970).

Eestis on naissoost riigijuhtide ja poliitikute kajastust meedias uuritud pigem vähe ning kitsa ringi autorite poolt. Samuti on uurimused keskendunud lühematele ajaperioodidele. 2019. aastal vahemikus 3. jaanuar - 2. märts 2022, viidi Eestis läbi meediatekstide analüüs, kus selgus, et kuigi sugu mõjutab meediakajastuste mahtu poliitikute puhul vähe, siis naissoost poliitikuid kajastatakse rohkem eraelulistel, mitte poliitilistel teemadel ning nende puhul kasutatav sõnavara on kallutatud (Sepper jt. 2020: 30). See on ka üks ainuke meediauuringuid, mis antud teemal tehtud. Uuring toimus lühikese perioodi jooksul ja selle raames ei ole käsitletud pikemaajalist kajastust ning võimalike muutuste põhjuseid. Uuringus on teataval määral sõna saanud naispoliitikud, kes kommenteerivad oma kokkupuudet meediaga ning sealse kajastusega. Enamik analüüsi antud teemal läbi viidud 2000. aastate alguses (Pilvre 2000; Pilvre 2011; Lindma 2004; Ester jt. 2020). 2021. aastal analüüsis bakalaureusetöö raames Pille-Riin Määr kolme viimase valitsuse naisministrite soo- ja juhistereotüüpilist kujutamist meedias (Määr 2021). Antud töös keskenduti meediaanalüüsile ning ministritelt nende isikliku kogemuse kohta ei uuritud.

Käesoleva töö eesmärgiks uurida, kuidas tajuvad Eesti pikaajalised ja mõjukad naissoost poliitikud ja riigiametnikud ajakirjandusliku kajastust oma karjääri jooksul. Autor soovib teada saada, kas ja milliseid muutuseid on naissoost poliitikud ja riigiametnikud 21. sajandil endast ajakirjanduses ilmunud lugudes täheldanud ning millega neid seostada võib. Samuti soovin uurida nende perspektiivi klassikalise meediasuhtluse olulisusele ning selle mõju nende karjäärile.

Bakalaureusetöö annab juurde teadmise, milline on olnud naissoost poliitikute tajude nende kajastusest ajakirjanduses läbi aastate, milline on nende hinnangul olnud meedia roll karjäärialases arendus ning kuidas naispoliitikud muutusi meediakajastuses ise tunnetavad. Kogutud informatsiooni saab edaspidi kasutada näiteks meediamaastiku koolitamiseks ning üldiselt poliitikute meediakajastusele tähelepanu juhtimise eesmärgil.

Eesmärkide saavutamiseks esitan töös 3 uurimisküsimust:

1. Millisena näevad naissoost poliitikud ja riigiametnikud meedia rolli oma karjääri kujunemisel?
2. Kuidas tajuvad naissoost poliitikud ja riigiametnikud oma ajakirjandusliku kajastust?
3. Milliseid muutuseid tajuvad naissoost poliitikud ja riigiametnikud oma meediakajastuses?

Esimese uurimisküsimusega tahab autor välja uurida ja kirjeldada, kui olulisena näevad naissoost poliitikud ja riigiametnikud meedia rolli oma karjääris. Teise küsimusega toob autor välja, millisena on naissoost poliitikud ja riigiametnikud ise oma meediakajastust tajunud ja kuidas sellesse suhtuvad. Kolmanda uurimisküsimusega soovib autor teada saada, milliseid muutuseid on naissoost poliitikute ja riigiametnike kajastuses uuritavas ajavahemikus toimunud.

Töö koosneb viiest suuremast peatükist. Esimeses peatükis annab autor ülevaate olulisematest teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest, kus selgitab naissoost poliitikute ja riigiametnike positsiooni ühiskonnas ning nende stereotüüpilisi meediakajastusi. Teises peatükis selgitab autor metodoloogia valikut ning tutvustab andmete analüüsiks valitud meetodit ja koostatud valimit. Sellele järgnevad osad keskenduvad töö raames kogutud andmete analüüsile ning nende põhjal järelduste tegemisele.

Töö analüüsist selgub, et Eesti tuntud naissoost poliitikud ja riigiametnikud on ise tajunud nii positiivseid kui ka negatiivseid meediakajastusi, kuid üldine suhtumine ajakirjandusse on ikkagi positiivne. Negatiivsete kajastuste all on kõik töö raames intervjueritud isikud kogunud ka soostereotüüpilisi ja kallutatud kajastusi, seda nii oma karjääri alguses kui ka hilisemalt. Stereotüüpiliste kajastuste arv on muutunud väiksemaks, mida intervjueritavad seostavad peamiselt ühiskonnas naise positsiooni laiema esile kerkimisega ja teema kohta teadlikkuse suurenemisega.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Järgnevalt annab töö autor ülevaate peamistest teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest. Esimeses alapeatükis avab autor naissoost poliitikute ja üldiselt juhtide positsiooni ühiskonnas. Seejärel toob autor välja esilekerkivad stereotüübid, mida naissoost juhtidele ja poliitikutele omistatakse ning kuidas see nende karjääri mõjutada võib. Viimasena kirjeldab autor meedia rolli stereotüüpide edasi kandmisel.

1.1 Naissoost poliitikute ja riigijuhtide positsioon ühiskonnas

Viimastel aastatel on aina rohkem hakatud uurima naiste juhtivatele ametikohtadele ametisse nimetamise protsess nii äris kui ka poliitikas (Rink jt. 2013: 381). Kuigi uuringud näitavad, et naised on tihti juhtpositsioonis edukamad kui mehed ning kriiside korral valitakse juhtrolli aina suurema tõenäosusega naine (Rink jt. 2013: 382), on siiski näiteks Fortune 500 edukaimate ettevõtete tegevjuhtidest vaid 10,6% naised (Elting 2023). 2023. aasta oli esimene kord, kui see number tõusis üle 10%.

Poliitilisel maastikul on naiste positsioon veidi parem, kuid mitte oluliselt. Parlamentidevahelise Liidu ja UN Women'i 1. jaanuaril 2023. aastal avaldatud kaardist „Naised poliitikas: 2023“ (UN Women 2023) tuleb välja, et naised on kõikjal maailmas ning kõikidel otsustustasanditel alaesindatud ja soolisest võrdõiguslikkusest poliitikas ollakse veel kaugel. Maailmas eksisteerivast 195 riigist on naised riigipead või valitsusjuhid vaid 31 riigis (15,9%). Parlamendiliikmete hulgas on naisi 26,5% ning vähem kui iga neljas valitsuskabineti minister on naine (22,8%).

Eesti poliitilisel maastikul on alates taasiseseisvumisest naiste esindatud poliitikas tasapisi kasvanud. 2020. aastal moodustasid naised umbes 28% nii kohalike omavalitsuste volikogude, Riigikogu kui ka Euroopa Parlamendi Eesti saadikutest (Biin 2021: 111). Seega on Eesti poliitiline maastik valdavalt meestekeskne. Nii kohaliku omavalitsuse (edaspidi KOV) tasandil kui ka Riigikogus on naissoost poliitikute arvu kasv viimasel kümnendil hoopis peatunud (Biin 2021: 112). Varasemalt on avaldatud muret, et naiste iseeneslik kasv poliitikas osalemisel pidurdub, sest üha rohkem tuleb ette klaaslagi, mis ei võimalda naistel kõige kõrgematele positsioonidele jõuda ning samuti on vähenenud inimeste hulk, kes leiaks, et naisi oleks poliitikasse juurde vaja (Allik 2010; Biin 2021: 111).

Soolise tasakaalu ja võrdsuse tagamiseks, millest saab rääkida siis, kui naisi on otsustuskogudes 40-60%, on vajalik rohkem naisi kõrgetele ametikohtadele, kus nad saavad otsustusprotsessides kaasa rääkida (Biin 2021: 97). Ühiskonda puudutavad otsused on legitiimsemad, kui nende tegemisse on kaasatud rohkelt ühiskonnagruppe (Biin 2021: 96). See võimaldab ka erinevaid huvisid nii KOV kui ka riiklikul tasandil paremini esindada. Peale otsuste suurema legitiimsuse, pakub naiste kaasamine otsustuskogudesse ka teistele naistele eeskuju, vähendab soolist lõhet poliitikas osalemises, ning muudab läbi mitmekesisema tausta ja juhtimisstiiliga inimeste kaasamise otsustuskogude töö tõhusamaks (Shreeves jt. 2019: 6).

1.2 Sooliste stereotüüpide tekkimine ja levimine

Üheks suuremaks takistuseks naiste poliitiliselt kõrgetele juhtpositsioonidele saamisel on ühiskonnas säilinud patriarhaalsed normid ja nendega seotud stereotüübid (Liu 2019: 13). Poliitikas on selgelt välja kujunenud, millised omadused nii-öelda kuuluvad naissoost poliitikutele ja millised nende meessoost kolleegidele. Soolisi stereotüüpe, nende mõju ja üldist tekkimist võib seletada kahe teooriaga: sotsiaalne rolli teooria ja rollide ühtivuse teooria.

Sotsiaalse rolli teooria leiab, et soolised stereotüübid pärinevad ajalooliselt meeste ja naiste bioloogilistest erinevustest: meeste jõulisus ja tugevus seostas neid jahtimise ning raskemate töödega, naiste bioloogiline eripära lapsi saada jättis nad koduste või kergemate tööde juurde (Schneider & Bos 2019: 175). Ühiskonna muutumisest hoolimata jäid samad rollid siiski püsima. Naistel arenesid oma koduse rolli tõttu välja kogukondlikud iseloomuomadused, nagu empaatia, hoolivus, lahkus (Schneider & Bos 2019: 175). Meestel seevastu arenesid välja dominantseid ning tegevusele suunatud iseloomujooned, nagu agressiivsus ja ambitsioonikus (Schneider & Bos 2019: 176).

Rollide ühtivuse teooria põhineb sotsiaalse rolli teorial, rõhudes rohkem sotsiaalsele survele käituda oma rollile ja soole vastavalt (Baker 2014: 334). Sotsiaalses suhtluses oodatakse meestelt ja naistelt ainult neile omistatud stereotüüpilist käitumist, mis süvendab stereotüüpe veelgi ning on väärarvamuse, et meestel ja naistel on ainult teatud rollide okupeerimiseks vajalikud omadused, põhjuseks (Schneider & Bos 2019:193).

Isegi kui naised on piisavalt julged ja astuvad poliitikasse, ootavad neid ees ühiskondlikud eeldused ja normid. Nad peavad poliitikas karjääri tegemiseks olema mehelikumad ja juhi rolliks sobivamad, mistõttu võivad nad mõjuda agressiivselt ja külmalt, mitte naiselikult, ja võivad seeläbi riskida oma toetuse kaotamise ja ühiskondliku umbusu või pahameelega (Liu

2019: 13). Kui mehelikke omadusi aga ei rõhutata, siis mõjutakse liiga naiselikena, et juhi rollis olla (Liu 2019: 13). Välja toodud soolised hinnangud võivad limiteerida naissoost poliitikute karjäärivõimalusi, sest kogunud parlamendiliikmed, kes on suuremas osas mehed, paigutavad naised ametikohtadele, mis on vähem ihaldatud ning lähevad rohkem kokku nende soole nii-öelda sobivate probleemide ja küsimustega (Liu 2019: 13). Seejärel tekib olukord, milles naised lahkuvad poliitikast oma karjääri alguses, enne kui nad jõuavad kõrgele juhtivale positsioonile, sest ette tuleb nii-öelda klaaslagi (Hoyt & Murphy 2015: 388).

1.3 Meedia roll poliitikute karjääris

Feministlik meediateooria rakendab feministlike põhimõtteid ja kontseptsioone erinevatele meediaprotsessidele, nagu tootmine, levitamine, toimetuse meeskond jne (Steiner 2014: 359). Kehtiva arusaama järgi teenindab meedia kultuuriruumis domineerivat patriarhaalset ideoloogilist korda, mille tulemusel on mehed ja naised ebavõrdsetes positsioonides (Pilvre 2011: 34). Domineerivad ideoloogiad peidavad endas patriarhaalseid arusaamu soolisest erinevusest ning läbi meedia, mis on üks peamisi institutsioone, mille kaudu taastoota võimusuhteid ja ideoloogilisi tõekspidamisi, kujundatakse nägemust teatud inimgrupist, antud juhul naissoost indiviididest (Pilvre 2011: 35). Nii tekib ühiskonnas domineeriva grupi ehk meeste huvidega kooskõlas olev representatsioon, mis ei ohusta kehtivat soolist süsteemi ning säilitab *status quo* säilimist (Pilvre 2011: 36). Feministlikud teooriad on selgelt poliitilised, sest võtavad aktivistliku suuna ning nõuavad vähemuste õiguste muutumist ka reaalses maailmas (Steiner 2014: 360).

Feministlik meediateooria leiab, et naispoliitikute kujutamine meedias võib olla tugevalt mõjutatud soolistest eelarvamustest ja stereotüüpidest. Oma lühikese ajaloo jooksul mitmeid muutusi läbinud teooria tänased põhilised seisukohad on, et naised on nii sisuliselt kui ka arvuliselt alaesindatud kõigis meediatööstuse valdkondades (ajakirjandus, televisioon, raadio, film), mistõttu toimub naiste kujutamine kõigis meediumites läbi stereotüüpide, seda nii kirjalikes kui ka visuaalsetes narratiivides (Pilvre 2011: 36). Stereotüüpsed kajastused aitavad omakorda kaasa naiste marginaliseerimisele ühiskonnas ning vähendavad nende poliitilisi saavutusi ja pädevust poliitilistel kõrgetel kohtadel töötada (Banwart, 2006: 118). Seda tüüpi meediakajastused võivad tugevdada ja kinnistada soolist diskrimineerimist ja tõrjutust, mis võivad lõppkokkuvõttes piirata naiste osalemist poliitikas (Halsaa, 2011: 247). Naised ei astu kartuses, et neid hakataks nende soo põhjal kontrollima ja meedias halvas valguses näitama,

nii julgelt poliitikasse (Liu 2019: 15). Seega on meedial naiste poliitikas osalemise toetamisel või takistamisel üsna suur mõju.

1.4 Naissoost poliitikute stereotüüpiline kajastus

Feministliku meediateooria üks peamistest kriitikatest meediamaastikule on, et naised on nii meediamajade siseselt kui ka kajastuste poolest meestega võrreldes vähemuses. See tendents on leitav nii Eestis kui ka globaalselt - 2019. aasta Eesti meediaväljaannete analüüs näitas, et just poliitilised teemad on pigem ka toimetuste siseselt meeste pärusmaa (Ester jt 2020: 19). Sellised praktikad on tugevalt juurdunud ning loovad - tõenäoliselt enamikel juhtudel tahtmatult - ettekujutuse poliitikast kui mehelikust valdkonnast (Garcia-Blanco & Wahl-Jorgensen 2012: 425). Tulemusena kajastatakse poliitikas aktiivseid naisi läbi soospetsiifilise raamistiku. See ei pea olema alati soostereotüüpne või negatiivne kajastus, kuid toob siiski välja naiste erilise ning ebatavalise positsiooni poliitilisel maastikul (Garcia-Blanco & Wahl-Jorgensen 2012: 425).

Nais- ja meessoost poliitikute eristamine tuleneb sellest, et traditsioonilised “mehelikud” omadused, mida poliitikutega seostatakse, ei ühti traditsiooniliste “naiselike” omadustega. See paneb naissoost poliitikud olukorda, kus ei ole võimalik ennast esitleda täisväärtusliku naisena, ega ka tõsiseltvõetava poliitikuna (Garcia-Blanco & Wahl-Jorgensen 2012: 425). Naistele ei ole ühiskondlike normide kohaselt võimu soovimine omane, sest neile on omistatud alalhoidlikum ning eelkõige teiste eest hoolitsev karakter (Okimoto & Brescoll 2010: 923). Kõrget poliitilist positsiooni ihkavat naist kirjeldatakse automaatselt kui agressiivset ja egoistliku, kes ei hinda naiselike väärtusi (Okimoto & Brescoll 2010: 924).

2019. aastal vahemikus 3. jaanuar - 2. märts 2022, viidi Eestis läbi meediatekstide analüüs, kus selgus, et kuigi sugu mõjutab meediakajastuste mahtu poliitikute puhul vähe, siis naispoliitikuid kajastatakse rohkem eraelulistel, mitte poliitilistel teemadel ning nende puhul kasutatav sõnavara on kallutatud (Ester jt 2020: 30). Mahu poolest enam-vähem võrdsest kajastusest hoolimata olid naised kaks korda vähem analüüsitud loo peategelased ning nende saavutusi seostati mõne tuntud või eduka meessoost sugulasega (Ester jt 2020: 24, 34; Pilvre 2011: 38). Tavaliselt ületavad naispoliitikud uudiskünnist tihedamini ka siis kui nad on juba varasemast tuntud avaliku elu tegelased (lauljad, näitlejad) või kui neid saab kujutada ohvritena (Pilvre 2011: 38)

2019. aasta meediaanalüüsist tuli välja, et naissoost poliitikutele on hinnangulisi meedialugusid vähem kui meestele, tonaalsus on pigem ebaoluline või neutraalne (Ester jt 2020: 30). Kuigi meespoliitikute kohta avaldatakse ajakirjanduses hinnanguid rohkem, on nende hulgas rohkem positiivseid kajastusi, kus toodi välja nende ametialaseid saavutusi või tunnuseid, mis nendest “hea” poliitiku teevad (Ester jt 2020: 26).

Suured ning stereotüüpilised eristused tulevad välja teemades, mille raames nais- ja meessoost poliitikud ajakirjanduses sõna saavad. Nii 2004. aasta kui ka 2019. aasta Eesti meediamaastriku analüüsides on soost sõltumata fookuses valdkonnad, mis on seotud riigi juhtimisega (Lindma 2004; Ester jt 2020: 30). Sealt edasi on siiski näha teemade jagunemist, mida omistatakse vastavalt kas mees- või naissoost kandidaatidele. Mehed kommenteerivad ajakirjanduses ennekõike “kõvasid” teemasid, mida seostatakse ratsionaalsuse ning emotsioonitu toimimisega, näiteks majandus, sise- ja välispoliitiline julgeolek, seadusandlus, kuritegevus (Lindma 2004; Ester jt 2020: 30). Naisi seostatakse “pehmemate” valdkondade ja teemadega, millele tuleb läheneda tundlikkuse, empaatia ning emotsionaalsusega (Lindma 2004; Ester jt 2020: 30). Sellisteks teemadeks on näiteks sotsiaalne toimetulek, vaesus, haridus, sooküsimused. Lindma (2004) väitel ei ole teemade selge segregatsiooni probleem selles, et liigitaks mõne teema või sellega seostuvad isikuomadused teistest olulisemaks või vastupidi kehvemaks, vaid selles, et esinev tendents taastoodab soolisi stereotüüpe ning arusaama, et naine ei ole kõlbulik karjääri tegema näiteks majanduses, rahanduses või julgeolekus. Ka UN Women raportist (2023) tuleb välja, et naised juhivad rohkem inimõiguste, soolise võrdõiguslikkuse ja sotsiaalkaitsega seotud poliitilisi valdkondi. Mehed domineerivad sellistes poliitikavaldkondades nagu kaitse ja majandus.

“Pehmed teemad” seostuvad tihti rohkem inimeste privaatsfääriga ning naispoliitikuid kajastatakse meessoost kolleegidest enam sinna kuuluvate teemadega seoses - välimus, perekondlikud suhted, isiklik elu, hobid jne (Garcia-Blanco & Wahl-Jorgensen 2012: 423; Pilvre 2011: 26). Näiteks 2019. aasta Eesti meediauuringu kohaselt oli kõigist naissoost erakonnajuhtide kohta mõni privaatsfääri paigutuv artikkel, kuid üheltki meessoost juhilt eraelulisi plaane ei küsitud (Ester jt 2020: 36; 37). Meeste kajastada ja kirjutada on seega avalikku sfääri kuuluvad ehk “kõvad” uudised.

2. Metoodika

Järgnevalt annab autor ülevaate uurimistöö metoodikast. Autor tutvustab oma uurimisstrateegiat, töös kasutatud andmekogumisviisi, valimi koostamise põhimõtteid ja andmete analüüsi meetodit. Samuti selgitab autor, miks ta otsustas just kirjeldatud uurimismeetodi kasuks, aga ka milliseid piirangud või probleemid sellega kaasnesid.

2.1 Uurimisstrateegia ja valim

Uurimisküsimustest ja töö eesmärgist lähtuvalt kasutab autor uurimistöös andmete kogumiseks ja analüüsimiseks kvalitatiivset meetodit. Valitud meetod võimaldab kõige paremini ja mitmekülgsemalt töö teemat käsitleda ning selle kohta uusi teadmisi koguda. Samuti on valitud meetodi kaudu võimalik arvesse võtta teemat ümbritsevat konteksti.

Analüüsitava andmete kogumiseks viis autor läbi poolstruktureeritud ekspertintervjuud. Valim intervjueeritavatest tehti autori poolt selektiivselt ning sellesse kuuluvad Eesti tuntud naissoost poliitikud ning kõrgel riiklikul ametikohal töötavad või töötanud naissoost isikud. Kindlad kriteeriumid, mida valimi koostamisel jälgiti olid järgmised: intervjueeritav peab olema poliitikas või riigijuhtimises tegutsenud vähemalt 5 aastat ning intervjueeritavat, tema sõnavõtte ja tegemisi, peab olema intervjueeritava karjääri jooksul meedias laialdaselt kajastatud. Viimase kriteeriumi kontrollimiseks kasutas töö autor Delfi, Postimehe ja ERR internetiportaalide otsingumootoreid. Autori eesmärgiks oli valim koostada nii, et sinna mahuks võimalikult erinevatel positsioonidel, vanuses ja maailmavaatega naissoost poliitikut ja riigiametnike. Arvestades Eesti poliitilise maastiku mitmekesisusega, soovis autor valimis kajastada võimalikult mitme poliitilise partei naissoost liiget. Kirjeldatud valim võimaldab koguda mitmekesisemat sisendit. Samuti võimaldab valim välja tuua väga erinevate inimeste kogemusi ja arvamusi ning analüüsida, millised on nende kogemuste sarnased või erinevad jooned.

Valitud andmekogumismeetod on üsna töömahukas, kuid võimaldab tänu eesmärgipärasele valimile koguda unikaalset sisendit. Kvalitatiivse meetodi kasutamise puhul ei taotle autor laialdast üldistamist – seda piirab nii valimi suurus kui ka bakalaureusetöö maht. Samas on valimis olevad intervjueeritavad väga erinevate taustadega, mis võimaldab saada küllaltki ülevaatliku temaatilise arusaama uuritavate kogemustest. Kui teemat uurida meediaanalüüsi kaudu, jääks näiteks poliitikute ja riigiametnike enda perspektiiv saamata.

Andmete analüüsimisel kasutab autor kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille viib läbi koostatud koodipuu toel (Lisa 1). Autor läheneb analüüsile juhtumiülevalt ja induktiivselt.

2.2 Andmete kogumine

Uurimistöö andmete kogumiseks kontakteerus autor kaheteistkümne Eesti tuntud ja mõjuka naissoost poliitiku ning riigiametnikuga. Saadud vastustest tulenevalt viis autor läbi viis poolstruktureeritud intervjuud viie erineva inimesega. Ülejäänud poliitikud või riigiametnikud keeldusid intervjuus või ei saanud autor nendelt üldse vastust. Kõigi intervjuude puhul oli töö autor ise intervjuueerijaks ja vestlused toimusid iga inimesega eraldi. Kolm intervjuud toimusid näost näkku, kuid seoses kahe intervjuueeritava töökohaga välismaal, toimusid need intervjuud virtuaalselt, mille läbi viimiseks kasutas autor Skype platvormi. Intervjuueeritavatele, kes seda soovisid, saatis autor intervjuu küsimused eelnevalt tutvumiseks, et nad saaksid ennast ette valmistada ja põhjalikke ning sisukaid vastuseid anda. Parema ning täpsema analüüsi eesmärgil ning intervjuueeritavate nõusolekul kõik intervjuud salvestati ning transkribeeriti. Samuti olid kõik intervjuueeritavad nõus töö analüüsis oma nime avaldamisega.

Töö raames intervjueeris autor viite Eesti tuntud poliitikut ja kõrgel ametikohal riigiametniku. Täpsemalt olid intervjuueeritavateks: president Kersti Kaljulaid, Europarlamendi saadik Marina Kaljurand, haridusminister Kristina Kallas, Euroopa Komisjoni energiavolinik Kadri Simson ja tegevpoliitik Züleyxa Izmailova. Intervjuude nimekiri on leitav ka töö lõpust (Lisa 2).

Põhjused, miks otsustas autor just eelnimetatud isikuid intervjueerida olid erinevad ning tulenesid paljuski intervjuueeritavate taustast ja karjääri iseloomust. Valimi kinnitamisele eelnenud meediaanalüüsist tuli välja, et president Kersti Kaljulaid on üks väheseid ka tänapäeval avalikkuses aktiivselt tegutsev riigiametnik, kelle tegemisi on meedias kajastatud või kes on ise ajakirjanduslike tekstide kirjutanud juba 2000. aastast alates. Lisaks on tal unikaalne perspektiiv esimese naissoost presidendina. Marina Kaljurand on samuti üks pikaajalisemaid naissoost figuure meedias, kellel on nii kõrge riigiametniku (suursaadik Moskvast ja Washingtonis), poliitiku kui ka Euroopa Liidus töötamise kogemus. Kadri Simson valiti intervjuuks sarnaselt, tema üle 20-aastast siseriikliku ja rahvusvahelist poliitilist karjääri arvesse võttes. Züleyxa Izmailova puhul pakkus autorile huvi tema perspektiiv mitmesse erakonda kuulumisest ning ka ühe juhina tegutsemisest. Kristina Kallas saab pakkuda väga intensiivselt poliitikasse sisenenud naise perspektiivi.

Valimi puuduseks on kindlasti see, et autoril ei õnnestunud intervjuud saada pikaajalise võimupartei, Reformierakonna liikmetega ning esindatud ei ole ka ühegi parempoolse erakonna naissoost poliitikut. Siinkohal tasub märkida, et viimasena mainitud maailmavaatega erakondades on pikaajaliste naissoost poliitikute arv väga väike ning autor ei suutnud nendest kellegagi kontakti luua. Andmete kogumist raskendas kindlasti 2023. aasta Riigikogu valimised ning sellele järgnenud koalitsiooniläbirääkimised. See oli poliitikele väga kiire aeg, mis vähendas nende võimalust antud töö raames intervjuud anda.

Kõigi intervjuude puhul kasutas autor üldist intervjuu kava (Lisa 3), lisades sõltuvalt inimesest ning nende vastustes mõne täpsustava küsimuse. Iga intervjuueeritava kogemus on erinev ning sõltuvalt nende karjääri pikkusest, hoitud ametikohtadest ja vastuste sisust esitas autor intervjuueeritavatele ka nende kogemusega spetsiifilisemalt kokku minevaid küsimusi. Samuti esitas autor lisaküsimusi, kui vastustest tuli välja mõni uudne ja oluline teema, mida pidas intervjuu toimumise ajal oluliseks edasi arendada või kui vastus jäi ebaselgeks. Autor vältis lisaküsimustega intervjuueeritavate liigset suunamist.

Esitatud küsimused olid tõlgendava iseloomuga, mille eesmärk oli lasta intervjuueeritaval võimalikult vabalt oma kogemusest ja hoiakutest rääkida. Intervjuu kavas välja toodud alaküsimusi esitas töö autor vaid olukorras, milles tundus, et midagi olulist jäi mainimata või kui vastus ei olnud piisavalt põhjalik.

2.3. Andmete analüüs

Analüüsis kasutab töö autor juhtumiülest ehk horisontaalset sisuanalüüsi. Et uurimistöö annaks laialdasemat teadmist, kõrvutab autor analüüsis juhtumeid omavahel, et saada ülevaade intervjuueeritavate poolt kogetud stereotüüpilistele kajastustele ning naissoost poliitikute ja riigiametnike tajule sellest, kas kajastused on ajas ka muutunud. Juhtumiülene analüüs annab võimaluse leida ja välja tuua seoseid või ühiseid jooni, mis intervjuudes esinevad, ning jõuda seeläbi usaldusväärsemate ning põhjalikemate järeldusteni.

Autor lähenes intervjuude analüüsile induktiivselt, sest see võimaldas analüüsida rohkem intervjuudes esinenud mittekorduvaid elemente ja teemasid, mis uurimistöö kontekstis ikkagi relevantsed on. Lisaks on antud töö eesmärk täita varasemat infolünka teemas, mitte testida varasemaid teooriaid, mistõttu on valitud lähenemine kõige kasulikum ja võimaldab edasi anda võimalikult palju uut infot. Intervjuude analüüsi aluseks olev koodipuu on leitav töö lõpus (Lisa 1).

3. Naissoost poliitikute ja riigiametnike taju meediakajastuste kohta

Uurimistöö edasine osa keskendub uuritavatele juhtumitele, milleks on Eesti naissoost poliitikute ja riigiametnike taju enda kohta käivate meediakajastuste kohta. Selle peatükiga toob töö autor välja kogutud andmete analüüsil põhinevad empiirilised leiud, et määratleda, millised on intervjueeritavate üldised suhted ja kogemused meediaga, millist rolli tajuvad nad meedial oma karjääri kujunemisel ning millised muutused on naissoost poliitikute ja riigiametnike kohta käivates meediakajastustes 21. sajandil senini toimunud.

3.1. Üldine taju meediakajastustest

Uurides intervjueeritavate üldist kogemust Eesti meediaga, kirjeldavad kõik intervjueeritud isikud seda pigem positiivsena. Kõigil on muidugi ette tulnud nii positiivseid kui ka negatiivseid kogemusi, kuid intervjuu jooksul jõuavad Marina Kaljurand, Züleyxa Izmailova, Kersti Kaljulaid ja Kadri Simson järeldusele, et kogemus on üldjoontes olnud positiivne. Kristina Kallas jääb küsimuses neutraalsele seisukohale.

Uurides, millised kajastused seostuvad intervjueeritavatele positiivsetena, on kõige sagedasemaks vastuseks põhjalik lugu, mis annab korrektselt edasi intervjueeritava mõtteid ja tõekspidamisi. Isegi kui teema on ebameeldiv või keeruline, siis hinnatakse kui intervjueeritava mõtted on õigesti kirja pandud ja neid ei ole püütud moonutada. Samuti annab positiivset taju see, kui ajakirjanik tuleb intervjuule kohale ettevalmistunult, tunneb päriselt teema vastu huvi ning ei oma kohtumisel mõnda alternatiivset tagamõtet. Näidetena toodi välja valimisdebatte nii televisioonis kui ka raadios ja pikemaid persoonilugusid trükiajakirjanduses. Samas möönab Marina Kaljurand, et ka muidu positiivsete kajastuste puhul on mõnel juhul ette tulnud moonutusi, mis esinevad tihti pealkirjades. Poliitik kirjeldab olukordi, kus pealkirjana kasutatakse mõnda väheolulist ja kontekstist välja võetud lauset, aga mis nii-öelda müüb. Kindlat konsensust, milline meediaväljaanne või meedium kõige objektiivsema kajastusega silma paistab intervjuudes ei esine.

Negatiivsete kajastustena tajutakse lugusid, mille eesmärk ei ole avaliku huvi rahuldamine, vaid skandaali või sensatsiooni tekitamine. Kristina Kallas toob näite 2019. aasta valimiskampania ajast, kui ilmus artikkel, kus toodi nimeliselt välja kõigi erakondade liikmed, kes on kunagi kriminaalkorras karistatud olnud, sealhulgas ka need, kelle karistus oli juba kustunud:

„Poliitikutelt võeti jälle usutavust maha, inimesi konkreetselt nimeliselt lihtsalt pandi häbiposti ja siis sa mõtled, mis eesmärki see kõik täidab siin praegu. Mitte mingisugust eesmärki ei ole, peale sensatsiooni ja skandaali.“

(K. Kallase intervjuu)

Samuti ei näe intervjuueeritavad eesmärki artiklidel, mis keskenduvad liigselt poliitikute ja riigiametnike eraelule või laskuvad isiklike rünnakute tasandile.

3.2 Meedia mõju karjäärile

Kõik tegevpoliitikud tõdevad, et meedia roll nende karjääris on äärmiselt oluline. Nii Marina Kaljurand, Züleyxa Izmailova, Kadri Simson kui ka Kristina Kallas tõdevad, et meedia võimaldab neil laiemalt suhelda oma valijatega – selgitada oma põhimõtteid ja tegemisi. See paneb omakorda aluse inimeste toetusele ja potentsiaalselt valitud saamisele, mis võimaldab välja käidud mõtteid ja valijatele antud lubadusi ka ellu viia.

„Poliitiku karjäär, kujunebki meedias ja avalikkuse ees, ta mujal kuskil ei kujune. Sinu kui poliitiku karjääri loob valija ja valija saab sinuga suhelda läbi avaliku ruumi.“ (K. Kallase intervjuu)

Meediaga heade suhete hoidmine on samuti intervjuueeritavatele prioriteediks. Selle saavutamiseks on näiteks Kadri Simson ja Marina Kaljurand proovinud läbi oma karjääri olla meediaga võimalikult avatud ning ajakirjanikele kättesaadavad, et omavaheline kontakt ja partnerlus säiliks: *„üks võti ajakirjanduses normaalne kajastus saada ongi see, et sa annad kommentaare. Nii siis, kui on head ajad või siis, kui on mingi jama, aga sa pead pidevalt kommenteerima.“* (K. Simsoni intervjuu)

Marina Kaljuranna intervjuust tuleb välja, et ta on meedia positiivset suhtumist endasse tajunud tegelikult väga pikalt, alates suursaadiku ametikohast Venemaal 2006. aastal. Kohe esimestest kajastustest saavutatud „meedia lemmiku“ staatus on kandunud avatud suhtluse abil edasi kogu karjääri vältel:

„Ma arvan, et minule andis tõuke Moskvas toimuvad sündmused, kui ma olin nii-öelda meedia lemmik. Ja ma arvan, et meedia positiivne, mina julgen öelda, et positiivne suhtumine minusse ilmselt ongi saanud alguse tollest ajast. Ju ta siis on kandunud ka need paarkümmend aastat.“ (M. Kaljuranna intervjuu)

Züleyxa Izmailova toob välja, et meedia võib karjäärile ka negatiivset mõju avaldada, kui kahtluse alla seatakse näiteks poliitiku kompetents ja usaldusväarsus. Näiteks proovis ajakirjanik ühe artikli pealkirjaga viidata sellele nagu Izmailova varjaks midagi oma hariduse kohta ja tal ei oleks üldse keskharidust. Izmailova sõnul ei teadnud ta tegelikult lihtsalt seda, kus tema kooli lõputunnistus asus. „*See lugu, ma arvan, andis tõuke, siis veel rohkem nendele vastastele, kellel oligi vaja tõestada, et Izmailova on noor ja loll ja ta ei tea mitte midagi,*“ tõdeb poliitik. Samas arvab Izmailova, et ta on väga palju toetajaid saanud just tänu meediale, sest ajakirjanduse kaudu on võimalik olnud tema persooni, loo ja tegemiste kohta rohkem teada saada.

Mittepoliitilisel ametikohal ehk presidendina tegutsenud Kersti Kaljulaid tõdeb, et kuigi presidendi ametikohale eelnenud karjääri kujunemisel ta meedial mingit rolli ei näe, siis tõenäoliselt võeti talle presidendiks kandideerimiseks ettepanekut tehes mingil määral arvesse seda, et tema meediakuvand oli ekspertne ja, et see oli ka olemas. Presidendi ametis näeb Kaljulaid sarnaselt teistele intervjuueeritavatele samuti meediat kui olulist partnerit.

„Kui ma mõtlen selle peale, et kuhu me viie aastaga jõudsim, et ikkagi kõikides küsitlustes Eesti rahvas tajus, et ma võiksin pigem jätkata, siis ilma hea koostööta Eesti meediaga, ja seejuures objektiivse koostööta, ei oleks see kindlasti olnud võimalik. See kõik on äärmiselt oluline, meediasuhtlus on äärmiselt oluline.“ (K. Kaljulaidi intervjuu)

Kaljulaid toob ka välja, et meessoost ja naissoost riigijuhtide erinev kajastamine võib tegelikult olla ka eelist andev ja tingimata mitte üldsegi negatiivne. „*Ma olen täiesti kindel, et kui ma liikusin teiste riigipeade seltskonnas, ütleme näiteks ülejäänud Ida-Euroopa riigipead, siis kuna naised on niivõrd palju vähem, siis seda paarikümmet naist ja mis riigist nad tulevad, teatakse palju rohkem kui kõiki neid halle ülikondi, mis kipuvad omavahel sassi minema,*“ selgitab Kaljulaid.

3.3 Suhted ajakirjanikega

Töö raames analüüsitavatest intervjuudest käis mitmel korral läbi ka teema, et kajastuste sisu ja toon sõltub intervjuueeritavate tunnetusel tihti meediaväljaandest ja ajakirjanikust. Züleyxa Izmailova on täheldanud vahet, milline väljaanne kajastusi teeb ning ka sellel, kes selle kajastuse autor on:

„Üldiselt on olnud niimoodi, et stereotüübid kehtivad ka ajakirjanduses ja ajakirjanike puhul. Kui on näiteks tegu ERR-iga või Postimehega ja seal on näiteks sellised keskealised valged mehed ajakirjaniku rollis, siis ka see annab kajastuse toonis väga palju tunda. Samuti suhtumises minusse kui naisesse ja poliitikusse.“ (Z. Izmailova intervjuu)

Samas mõonab Izmailova, et alati on erandeid ning ta teab ka keskealisi valgeid meessoost ajakirjanike, kes on väga progressiivsed ning on oma karjääri jooksul kokku puutunud ka naissoost ajakirjanikega, kes on „vastikud ussid“. President Kaljulaid toonitab intervjuus samuti tugevalt, et ei tohi langeda eeldustesse, nagu ainult mehed üritaksid naisi meedias stereotüpiseerida. Kõigi intervjuueeritavate poolt toodud isiklikest näidetest tuleb välja, et positiivseid kogemusi on neil olnud nii mees- kui ka naissoost ajakirjanikega ning sama reegel kehtib ka negatiivsete kajastuste puhul. Seda järeldust toetab ka käesoleva töö teooria, mille kohaselt võib samuti toimetuste sees esinev sooline ebavõrdsus võib tekitada laiema kallutatud ning soopõhise kajastuse, sõltumata ajakirjaniku soost (Ester jt 2020: 19).

Mitmed intervjuueeritavad toovad välja ka ajakirjanikega isiklike suhete omamise plussid ja miinused. Simson ja Kallas on märganud, et mõnikord ajakirjanik muutub samm-sammult isiklikult pahatahtlikuks ja see ei sõltu toimetusest, ega ka ajakirjaniku või poliitiku soost. Isiklike rünnakute kaudu üritatakse tekitada sensatsiooni ning sellel ei näe ükski intervjuueeritav selget ning avalikku huvi teenivat sõnumit.

“Minnakse näiteks ründama, et Kristina Kallase ema ei oska eesti keelt. Ma võin oma emaga kodus ka suahiili keelt rääkida, sellel ei ole mitte midagi pistmist sellega, mis on minu maailmavaade ja kuidas ma oma tööd teen. Aga nagu selliseid momente ajakirjandus kasutab ära.” (K. Kallase intervjuu)

Züleyxa Izmailova leiab, et tema kogemusel tagab ajakirjanikega isiklik läbisaamine üldiselt objektiivsema kajastuse. Samas on ta teiste intervjuueeritavatega nõus, et kui ajakirjanik tahab ikka “ära panna mingi asjaga”, siis seda ka tehakse.

4. Stereotüüpiline kajastuse tajumine ja nendesse suhtumine

Uurimistöö raames läbiviidud intervjuudest tuleb välja, et kõik intervjuueeritavad on ise meedias tajunud teatavaid nende soost tulenevaid stereotüüpilisi kajastusi. Töö teooria osas välja toodud teemad, näiteks suurem keskendumine eraelule ja kallutatud sõnavara, mida tavaliselt kasutatakse naissoost poliitikute ja riigiametnike kajastuste puhul, tõusid esile ka intervjuusid analüüsid. Järgnevas analüüsis toob autor välja, milliste naissoost poliitikute puhul stereotüüpilisteks liigitatud teemade kajastamist on intervjuueeritavad tajunud ning illustreerib näidetega, kuidas need on avaldunud.

4.1. Välimus

Neli intervjuueeritavat viiest mainisid oma vastustes teatavat suuremat tähelepanu nende välimusele. Nii Kaljulaid, Kaljurand kui ka Izmailova said tuua näiteid, kus nad on tajunud meedia poolt suuremat huvi oma välimuse kohta võrreldes nende meessoost kolleegidega.

Marina Kaljurand tõdes, et tema käest on tõesti küsitud ja ka kirjutatud tema käekoti, soengu ja üldise riidevaliku kohta. Kaljuranna sõnul ei pööra „mitte keegi tähelepanu sellele, kui mehel on lips ketšupiga koos või kingad ära trööbatud. Samuti ei küsita meestelt, kui palju maksab tema kell või miks tal just sellised sokid jalas on.“

Züleyxa Izmailova toob näite 2023. aastast, kus tema ja teiste erakonnakaaslaste tegevusi ja riidetust seostati sõnaga „eskort“.

„Me viisime erakonnakaaslastega valimisnimekirja valimiskomisjon ja Õhtuleht kajastas delegatsiooni naisi justkui, vist tegelikult kasutati ka sõna „eskort“. Jäeti mulje, et mina ja minu naissoost erakonnakaaslased olime nagu eskordiks oma erakonna juhile, kes on mees. Kajastuses toodi ka eraldi välja seal see, kuidas me riides olime - meil olid mingid nahkpüksid ja üldiselt mustades toonides.“ (Z. Izmailova intervjuu)

President Kersti Kaljulaidil on meeles pealkiri „Kas presidendi garderoob on valmis Euroopa Liidu eesistumiseks?“ Võttes arvesse, et eesistumisel oli suurem roll peaministril, oleks meedia pidanud rohkem tundma muret selle vastu, kas peaminister Jüri Ratase garderoob on eesistumiseks valmis. President Kaljulaid toob intervjuus ka näite, kuidas lisaks tavalisest suuremale huvile, võidakse meedias kajastatakse meessoost ja naissoost riigijuhtide garderoobe ka väga erineva spektri läbi. Seda selgitab ta ise küll rohkem ühiskonnas leviva

pealiskaudsuse ja üldise välimusele keskendumisega kui sooliste stereotüüpidega. Kaljulaidi ametiaja esimestel aastatel ilmus lugu, kus võrreldi presidentide rõivastust Vabariigi aastapäeva vastuvõttudel.

„Moetoimetaja oli kirjutanud, et president oli oma rüüd rõhutanud jõulise aksessuaariga, panemata üldse tähele, et seesama jõuline aksessuaar asus ka kõigil teistel piltidel presidendi kaelas - tegemist oli ametiketiga. [...] Mehe ülikonnal seda aksessuaari vaadates ei taibanud keegi mõelda midagi muud kui ametikett, aga sama pildiseeria põhjal, oli võimalik panna kirja selline lause ja see ka avaldada.“ (K. Kaljulaid intervjuu)

Intervjueeritavate kogemusest tuleb ka esile, et välimusele keskendumine ei pea alati seotud olema otseselt riidetusega. Nii Züleyxa Izmailova kui Kadri Simson mäletavad kajastusi, kus on esitletud või vähemalt soovitud esile tuua nende keha. Izmailovalt on küsitud näiteks alasti poseerimise kohta. Kajastuste juurde käiva visuaalse poole toob välja ka toona majandus- ja taristuministrina töötanud Kadri Simson, kelle umbusaldusest rääkiva artikli juurde pandi pilt ainult tema tagumikust.

„Ma olen ka tähele pannud seda, et kui toimetused ikka tahavad teha negatiivset kajastust, aga faktidest ei piisa, siis väga võimas relv on ka foto. Uudise juurde pilt, mis on tõeliselt halvasti tabatud, teeb pool tööd ära.“ (K. Simsoni intervjuu)

Kristina Kallas intervjuus peaaegu üldse oma välimuse kohta käivaid kajastusi ei maininud ning tema sõnul on ka selle teemalisi küsimusi ajakirjanduse poolt esitatud harva: *„mingi kleidi kandmise kohta kunagi küsiti, see oli vist Kroonikast, aga see oli ainult üks kord. Mul ei ole seda tunnet, et ma pean kogu aeg oma naiselikkusega tegelema.“* Kallase sõnul mängib siinkohal suurt rolli ka see, kui palju naissoost poliitikud ja riigijuhid ise oma imagoloogilises rollis naiseks olemist rõhutavad, oma feminiinsust eksponeerivad ja sellest meediale räägivad. Sarnased tendentsid soostereotüüpiliste kajastuste puhul esinevad Kallase sõnul tegelikult ka meessoost poliitikute seas.

4.2 Vanus

Kolm intervjueeritavat tõid näiteid, kuidas meedia on erilist tähelepanu osutanud nende vanusele ning käsitletud seda teemat erinevalt nende meessoost kolleegidest. Kersti Kaljulaidil,

Züleyxa Izmailoval ja Kadri Simsonil on kõigil kogemus, kus nad vähemalt ise tajusid, et nendega sarnasel positsioonil olevatelt meestelt ei uuritud niivõrd palju vanuse kohta või ei rõhutatud seda nende kohta käivates meediakajastustes.

Varasemalt Eestimaa Roheliste erakonnajuhi rollis olnud Izmailovat kajastati vääralt näiteks meedias kui kõige noorem sellel positsioonil olevat poliitikut:

„Tehti edetabel kõikide erakondade juhtidest ja siis minule oli pandud, et ma olen kõige noorem erakonnajuht. Tegelikult kõige noorem oli hoopis Sotsiaaldemokraatide juht Jevgeni Ossinovski. Justkui ajakirjanik isegi ei uurinud seda, vaid eeldas, et kui on naine, siis ta järelikult on väga noor. Aga kui on vuntside ja prillidega mees, siis järelikult ta on kogenum ja vanem.“ (Z. Izmailova intervjuu)

Kadri Simsoni ja Kersti Kaljulaidi intervjuudest tuleb välja, et vanuse esiletoomine kajastuses võib olla tagamõttega kahtluse alla seada naiste kompetentsust oma töös. Mõlemad on kogunud, kuidas võrdväärset positsioonil meessoost kolleegide vanust ei ole seostatud nende kompetentsiga ning jäänud on mulje, nagu ei võetaks meeste ja naiste elukogemust samal määral arvesse. Kaljulaid toob näite, kuidas ta pidi oma vanuse küsimusega tegelema 29-aastaselt, asudes tööle peaminister Mart Laari nõunikuna: *„samal ajal palgati ministriumitesse nõunikeks inimesi, kes olid minust märgatavalt nooremad, aga keda eristas sugu. [...] Minu subjektiivne tajus oli toona, et meeste käest ei küsitud seda ealist aspekti niivõrd palju.“* Intervjuus toonitab Kaljulaid, et tegemist on tema enda subjektiivse tunnetusega ja otsest kontrolli ta enda tajutud meedia poolt soolisele eristamisele ei teinud. Näiteks asus enam-vähem samal ajal justiitsminister Märt Raski juurde tööle 20-aastane Taavi Rõivas. Kuna aga Kaljulaidi sõnul nad Rõivasega antud teemal rääkinud ei ole, ei saa ta ka kindlalt väita, et Rõivas oma vanuse ja seeläbi ka kompetentsi küsimustega tegelema ei pidanud.

Sarnane näide on tuua ka Simsonil, kes tajus meedia huvi tema vanuse ja kompetentsi vastu 2003. aastal kui asus pärast magistriõpinguid Londonis tööle Keskerakonna peasekretärina. *„Ilmusid uudised, et kuidas selline tüdruk sai Keskerakonna peasekretäriks. Toona suurtel parteidel, Res Publica ja Reformierakond, olid mõlemal minuealised meessoost peasekretärid, kes olid ilma kõrghariduseta. Nende puhul ei olnud sellist uudist tehtud,“* meenutab Simson. Poliitiku sõnul tuleb tal tegelikult ka kakskümmend aastat hiljem oma vanuse ja kompetentsi kohta käivatele küsimustele vastata, nüüd mitte nii palju enam Eesti meedia kontekstis, vaid rahvusvahelisel tasandil. Euroopa komisjoni volinikuna nähakse teda endiselt liiga noorena,

sest enamused kolleege on üle 60-aastased. „*Ma olen taas jõudnud sinna kohta, et, kuidas nii lühikese professionaalse kogemusega nagu 25 aastat, saab inimene üldse volinik olla,*“ tõdeb Simson.

Intervjueeritavate vastustest selgub, et naiste vanusele tähelepanu pööramine on sagedasem kui nende meessoost kolleegide puhul ning on tihti seotud küsimusega naiste professionaalse kompetentsi kohta. Naissoost poliitikute ja riigiametnike vanust tuuakse ajakirjanduses välja enamasti eesmärgiga juhtida tähelepanu nende noorele eale ja seeläbi kahtluse alla seada ka nende elukogemus ja võimekus oma töös edukas ja kompetentne olla. Sarnast käitumist intervjueeritavad oma tihti samaealiste, aga meessoost kolleegide suunal märganud ei ole.

4.3 Eraelu

Naissoost poliitikute ja riigijuhtide vanusega võib seostada ka nende eraelu kajastamise tihedust ja teemasid. Marina Kaljurand toob välja, et kuigi diplomaadi karjääri jooksul ta hoidus väga tugevalt meedias oma eraelu avamast, siis ei tundnud ta sellel teemal ka erilist survet. „*Kui Eesti taasiseseisvus, olin ma üle kolmekümne, selles mõttes juba nagu täiskasvanud inimene. Võib-olla selles mõttes ka isiklikule elule pöörati vähem tähelepanu,*“ arutleb Kaljurand. Samas mäletab Kaljurand, et 2002.-2005. aastal välisministri ametit pidanud Kristiina Ojulandi kohta oli meedias rohkelt jutte, kuidas Ojulandil bioloogiline kell tiksub. Sama vanale kaitseminister Jüri Luigele küsimusi, et palju tal lapsi on ja kas ta kavatses veel lapsi saada, Kaljurand sellel ajal ei täheldanud.

Lapsevanemaks saamine ja selle põhjalt erinevast suhtumistest ning meediakajastustest räägib intervjuus pikalt Kristina Kallas. Tema sõnul ei tulene erinev kohtlemine ühiskonnas mitte lihtsalt soost, vaid ka sellest, kas poliitik on lisaks ka lapsevanem.

„Ühiskondlik hoiak hoolduskohustuse suhtes on see, et ema peab olema, sa pead ema rolli võtma ja sa ei tohi emarollist loobuda, ega seda ära unustada. Isa rollist võib loobuda. Kui isa rollist loobutakse, siis ühiskond aktsepteerib seda - mis seal siis ikka, kõndis minema, tal on mingid muud tähtsad asjad teha.“ (K. Kallas intervjuu)

Kui naine soovib lisaks lapsevanema rollile täita ka mõnda ühiskondlikku rolli, tullakse koheselt kontrollima, kuidas ta ikka oma emarolliga hakkama saab ja kas seda ikka täidab. Meestele sellist kontrolli meedia poolt ei tehta. Kallas toob välja, et tema käest alati küsitakse,

kuidas lastel läheb ja mis nad teevad. Sama suhtumist ei ole ta näinud ega tajunud meessoost poliitikute suunal. Siiski rõhutab Kallas, et erinev meediakajastus ei ole tema kogemusel otseselt soopõhine, vaid emaduse põhine.

Mitmed intervjueritavad on siiski arvamusel, et Eesti meedia on austav nende poolt seatud piiride ja teemade suhtes. Nii Kersti Kaljulaid kui ka Marina Kaljurand on endale seadnud väga konkreetseid piire, kui palju ja millistel konkreetsetel teemadel nad meediaga oma eraelust räägivad. Mõlema sõnul on neid piire ka austatud. Vastastikune mõistmine saab eksisteerida aga vaid nii kaua, kui seatud piirid on järjepidevad.

“Eesti ajakirjandus aktsepteerib väga ilusasti ka piire, kui sa ütled, et minu pere ja minu eraelu on puutumatu. Muidugi juhul kui sa ei ürita seda sel hetkel tegema hakata, kui midagi läheb valesti, aga enne oled rõõmsasti kõiki tappa lasknud, siis seda piiri tegelikult peetakse. Nii et mul ei ole selles mõttes Eesti ajakirjandusele nagu ühtegi etteheidet, aga taaskord see ei ole soospetsiifiline.” (K. Kaljulaid intervjuu)

4.4 Stereotüüpilistesse kajastustesse suhtumine

Intervjueritavad suhtuvad eeltoodud stereotüüpilistesse ja tihti kallutatud alatooniga kajastustesse erinevalt. Kadri Simson toob näiteks välja, et negatiivset taju kajastusest võib tegelikult tekitada ainuüksi enda nime lugemine.

„Hästi palju kajastusi, mida sa ise võtad negatiivsena, sest sinu nimi on mängus, võtavad ülejäänud neutraalselt. Sama on ka kolleegidega - neil võib olla päev rikutud mõnest uudisnupust ja sina mõtled, et see oli ju lihtsalt pisiuudis. Alati lugu, kus sind on mainitud, võib olla endale rohkem negatiivsust tekitav, kui ta tavalugejale on.“ (K. Simsoni intervjuu)

Kersti Kaljulaidi ja Züleyxa Izmailova intervjuudest tuleb välja, et tihtipeale pakuvad sellised kajastused hoopis nalja ja neid võetakse läbi huumori. Absurdsete ja tobedate kajastuste üle enamasti ei haavuta, vaid nende üle naerdakse. Samas jäävad need ikkagi selgelt meelde ning president Kaljulaid tõi intervjuus välja, et ta korjab omale meediakajastustest kilde, et nende abil hiljem antud teemat esile tuua ja oma kogemust illustreerida.

„Nende näidete põhjal inimesed saavad aru, kui noh, kui stereotüüpset mõtlemist meie ühiskondades ikka veel on. Mingis mõttes on see termomeeter

- küsimus, aastast 2019, et mis saab, kui kaks naist juhivad riiki, see ongi termomeeter.“ (K. Kaljulaidi intervjuu)

Mitme intervjuud tuleb välja, et alati ei seostata negatiivseid kajastusi tegelikult kohe soostereotüüpiliste praktikatega. Pigem suhtutakse nendesse tõesti kui ühiskondlikult levinud tavade, Eesti poliitilise kultuuri ja ajakirjanduslike praktikate tulemusse.

Mitu intervjuueeritavat töid ka välja, et nad ei jäta ise tähelepanu juhtimata ebatäpsete, stereotüüpsetele ja avalikku huvi mitte teenivatele kajastustele. Seda tehakse näiteks läbi oma isiklike sotsiaalmeedia kontode, arvamuskirjelduste või ajakirjanikega otse suheldes. Tulemused sellisele tegevusele on erinevad – mõnikord viiakse sisse muudatused näiteks ilmunud artikli pealkirja, kuid see ei ole alati garanteeritud. Züleyxa Izmailova eelnevalt toodu näites, kus erakonna naissoost delegatsiooni liikmete kohta kasutati sõna „eskort“, seda pärast tagasisidet ära ei muudetud. „*Nad ei arvanud, et midagi oleks valesti teinud. Minu arust nad ei muutnud seda kajastust,*” meenutab Izmailova.

Kersti Kaljulaid toob välja sellise tegevuse eesmärgina välja ühiskondliku diskussiooni arendamise ning leiab, et teatud staatusest ühiskonnas tuleb ka kohustus „*kaitsta sellisel viisil meie tütarde ja tütratütarde õigust, siin ühiskonnas olla koheldud vastavalt nende teadmistele ja oskustele. See on üks, üks lahing, mille mina alati valin, et kui ma märkan sellist soostereotüüpset käitumist, siis ma sellele tähelepanu juhin.*“ Kaljulaid lisab, et antud diskussiooni on ühiskonnas vaja, et ka keskmisel naisel oleks võrdsed võimalused tööturul, sõltumata näiteks tema soost ja perekondlikust olukorrast.

5. Muutused ajas

Järgnevas analüüsi osas uurib autor, kas ja milliseid muutusi on intervjueeritud naissoost poliitikud ja riigiametnikud enda kohta käivates meediakajastustes 21. sajandi jooksul märganud. Täpsemalt, milles need muutused väljenduvad ja mis võivad olla nende põhjused.

5.1. Kajastustes toimunud muutused

Kuigi intervjueeritavad täheldavad teatavaid muutusi seoses soostereotüüpiliste kajastustega, ei ole need liiga selgesti märgatavad. Samas tuuakse välja, et muutused on toimunud ühtlaselt ja kooskõlas ühiskonnas laiemalt toimunud hoiakute muutustega.

Marina Kaljurand on märganud, et ajakirjandus on viimase paarikümne aastaga muutunud küll. *“Üheksakümnendatel aastatel küsimused, mida esitati naistele ja küsimused, mida esitati meestele, olid ikka väga erinevad. Samuti teemad, mida naiste ja meeste puhul kajastati. Näiteks meeste eraelust räägitakse täna kindlasti rohkem,”* toob Kaljurand välja. Samuti on poliitiku sõnul soo üldine rõhutamine erinevates küsimustes muutunud väiksemaks, sest isegi kui kasutatakse endiselt sõnu „naispeaminister“ ja „naispresident“, siis seda on kuulda ikkagi vähem. Samas tuleb mainida, et teema ja sellega kaasnev sõnakasutus oli vägagi aktuaalne 2019. aastal, kui Eestis oli esmakordselt presidendi ja peaministri ametis naine.

Kersti Kaljulaid toob samuti välja, et teatud stereotüüpilist kajastusi naissoost poliitikute ja riigiametnike suhtes on vähenenud. Lisaks, ühiskond ka nende alatoonidega kajastusi enam niivõrd ei tolereeri.

“Ma sõnastasin enda jaoks umbes aastal 2000 või 2001, et meedia suhtub [naistesse] umbusuga. Ja siis ühel hetkel, kui nad tajuvad, et sinus on sisu, siis see võib pöörduda ja tollel ajastul oli see siis umbes niimoodi, et vaatamata sellele, et noor ja naine, on siiski mingit sisu. Tänapäeval meie ilmselt ei lepiks sellega, kui ajakirjanik kirjutab, et vaatamata sellele, et ta on noor ja naine, et siiski... Me ilmselt nagu ei kujuta ette päris hästi sellist käsitlust.” (K. Kaljulaidi intervjuu)

Kaljulaidi sõnul on äärmiselt põnev, mis hetkel naise kohaga ühiskonnas toimub, aga see ei ole suundumas kuhugile ühtsesse selgesse tulevikku. Seetõttu on keeruline öelda, kas kajastusi, mis olid ühiskonnas aktsepteeritavad 2000-ndate alguses, ei avaldataks täna enam üheski

väljaandes. Kaljulaid on nõus, et pealkirju, mis keskenduvad naissoost poliitikute ja riigiametnike välimusele või nende soo rõhutamisel on vähem, kuid neid siiski leidub.

Züleyxa Izmailova arvab, et meedia tonaalsus tema isiku kohta on ilmselt üldkokkuvõttes veidi neutraalsemaks muutunud, kuid erilisi suuri muutusi ei ole märganud. Nii Izmailova, Kallas kui ka Simson tajuvad meediakajastuste muutuseid pigem sõltuvalt oma ametipositsioonist, mitte soolisest aspektist. Kõik kirjeldavad, et mida kõrgemale ja nähtavamale poliitilisele ametikohale nad tõusid, seda tihedamaks ja ka kriitilisemaks muutusid ka kajastused meedias. Izmailova tajus, et kui ta sai Tallinna abilinnapeaks, muutus kajastuste toon negatiivsemaks, rohkem hakati tegema “ei millestki” lugusid ning otsima tüli või skandaali, mida tegelikult ei olnud. Ka Simson on näinud, kuidas staatus või poliitiline ametikoht mõjutab ajakirjanike suhtumist.

“Opositsioonijuhina oli meedia kajastus alati selline toetav. Ehk kui sa juba eetrisse said, siis võisid rõõmuga seisukohta avaldada. Automaatselt kohe kui sa said valitsuse ministriks, siis see ei olnud enam küsimus, et kas sa eetrisse saad, need eetrisse saamised olid kümme korda suuremad. Aga neist 90% olid kriitilised küsimused - miks üks, teine või kolmas probleem on lahendamata. Nii et jah, mu elukogemus ütleb seda, et mida suurem on huvi, seda rohkem tuleb ka kriitilisi küsimusi.” (K. Simsoni intervjuu)

Simson lisab ka, et temale on üks peatoimetaja seletanud, kuidas Bonnieri preemia on peaaegu garanteeritud kui ajakirjaniku lool on ühiskondlik kaal ehk minister on maha võetud. See võib tema sõnul mõneti selgitada, miks ministri positsioonis inimestest sageli ebaausalt uudiseid toodetakse, sõltumata tegelikult nende soost.

Kristina Kallas võtab kokku “klassikalise” poliitiku teekonna meedias:

“Alati on niimoodi, et kui ilmub välja uus poliitik, siis esimesena on huvi tema isiksuse ja maailmavaadete vastu. Kui ta juba mingit tegevusi jõuab ära teha, siis tuleb huvi ka tema reaalsete sammude ja tegevuste vastu. See on nagu loogiline ja ma ei ütleks, et seal midagi muutunud oleks. Ta on lihtsalt oma loogilist rada pidi liikunud.” (K. Kallase intervjuu)

Mitu intervjuueeritavat tõi üldise meediapildi muutusena välja ka sotsiaalmeedia üha tõusva olulisuse. Sotsiaalmeedia tulemusena ei pea poliitikud enam nii palju jälgima, et just nendega intervjuusid tehtaks ning et nad traditsioonilises meedias pidevalt kajastatud oleks. Nüüd on

intervjueeritavate sõnul võimalus neil endal aktiivsemalt oma valijatega suhelda, neile oma mõtteid ja teataval määral ka oma isiklikku elu jagada. Samuti toovad näiteks Marina Kaljurand ja Züleyxa Izmailova välja, et meedia korjab nende isiklikel kontodel tehtud postitusi üles ja kajastab neid ka laiemalt. *“Töötab ka see, et kui sul on midagi öelda, siis väga tihti nopitakse, kas Facebookist, Twitterist või Instagramist mõni killukene üles ja avaldatakse ka paberkanalil või siis mujal meedias laiemalt,”* sõnab Kaljurand. Izmailoval on näide, kus tema otsingust bikiniide järele sai ajalehes lausa eraldi rubriik: *“ma tahtsin omale sinimustvalgeid bikiniid Vabariigi aastapäevaks ja siis küsisin Facebookist, et kust neid saada võiks. Õhtuleht tegi selle kohta loo ja vist isegi eraldi rubriigi, et aita Zuzut või midagi sellist.”*

Sotsiaalmeedia annab intervjueeritavate sõnul ka võimaluse nende kohta kirjutatud väärade kajastusi rohkem esile tuua, et neid märgataks ja loodetavasti ka parandataks. President Kersti Kaljulaidi sõnul on tegelikult üks suuremaid ja olulisemaid muutusi see, et meedias on rohkem võimalik tekitada arutelu stereotüüpiliste kajastuste kohta ning naistel on võimalik oma võrdsete kajastuste eest rohkem seista. *“Mis on muutunud, ongi see, et me arutame teema üle ja ajakirjanduses kindlasti on rohkem võimalik naistelt seista oma õiguse eest olla käsitletud vastavalt ainult sellele, mis on nende töö ja karjäär,”* sõnab Kaljulaid.

5.2. Muutuste põhjused

Töö raames läbiviidud intervjuudest ja eelnevast analüüsist on näha, et teatavad muutused naissoost poliitikute ja riigiametnike kajastamisel meedias on ikkagi toimunud, aga liiga selgelt ei ole võimalik välja tuua põhjuseid, miks kirjeldatud muutused tegelikult aset on leidnud. Intervjueeritavate sõnul on muutused olnud pigem ajas ühtlased ning käinud kaasas ühiskonnas tervikuna toimunud arengutega. Väga spetsiifilisi ja selgeid arvamusi, mis on viinud naissoost poliitikute ja riigiametnike sooneutraalsema kajastamiseni, intervjuudest välja ei tule. Selle põhjuseks võib omakorda olla antud töös uuritava ajaraami pikkus, ka see, et intervjueeritud ei ole mõtestanud, kas ja miks muutused toimunud on või ei usuta oma pädevusse selliseid asju jälgida või hinnata.

Üldiselt tuleb intervjuudest välja, et naiste positsioon ühiskonnas on muutunud ja rohkem esile tõusnud, mis võib olla tõuke andnud ka kajastuste muutusele. Naisi näeb üha rohkem erinevates kõrgetel poliitilistel ja juhtivatel ametikohtade, mille tulemusel on teadlikkus teemast samuti tõusnud, mis on omakorda kajastuste variatsiooni ja tooni muutunud.

„Kui ma olin Moskvas suursaadik, ma olin seal ainuke naine. Tihti, kui ma olin rahvusvahelise õiguse mingisugustel konverentsidel, ma olin ainuke naine. NATO välisministrite seas oli kaks naist. Täna on juba naisdiplomaate, naissuursaadikuid, rahvusvahelise õiguse ekspert, ehk naised on ka rohkem tulnud nagu pildile. [...] Nüüd on see juba loomulik, et naised käivad kosmoses, naised võivad olla saadikud, naised võivad olla kõik.“ (M. Kaljuranna intervjuu)

Marina Kaljurand on naiste esindatuse juures siiski täheldanud, et avalik sektor on üldiselt ikkagi suuna näitaja ning suurettevõtete juhtimisel või majanduses kõrgetel ametikohtadel on naisi ka täna väga vähe. See tuleb välja ka käesoleva töö teoreetilisest osast (Elting 2023; UN Women 2023). Kasutatud teooriale toetudes võib seda seostada valdkondadega, mida peetakse traditsiooniliselt meeste ja naiste pärusmaaks. Majandusega seotud teemad, mida võib rohkem lugeda erasektori alla, on pigem seostatud meeste kompetentsiga. Avalikus sektoris on rohkem töökohti, mida on võimalik seostada naistele omistatud „pehmete“ teemadega.

Lisaks naise positsioonile ja teadlikkusele on Kaljuranna sõnul muutunud ka naised ise. Noorema generatsiooni naised on enesekindlamad ja eneseteadlikumad, mille tulemusel julgetakse oma arvamust tihtipeale rohkem välja öelda, küsimusi küsida ja enda eest seista.

Meedia on teoreetiliste allikate sõnul teatav ühiskonna peegel ning kui seal tuleb ette stereotüüpilist käitumist, ei ole üllatav, et seda esineb ka meedias. President Kersti Kaljulaid näeb ajakirjandust just pigem progressiivseks ja sotsiaalsete muutuste eestvedajaks, mitte sabas sörkjana, ning ajakirjanikud ei ürita naisi sihilikult stereotüpiseerida. Ta arvab, et ikka veel esinevad stereotüüpilised või sooliselt erinevad kajastused on laiemalt seotud Eesti ühiskonna seisukohtade ja arvamustega.

„Kas midagi on muutunud ühiskonna sügavamas suhtumises, kui enne hiljutisi valimisi üks minister peab ikkagi jõuliselt sekkuma, kui ajakirjanik püüab väita, et äkki minister ei käigi poes. Ja teine minister jätab sotsiaalmeedia postituses mulje, et ta kindlasti peseb ise nõud ära kui ta koju jõuab, samal ajal tehes riigis väga-väga tähtsat tööd. Kas samasugust mõttelaadi meie ühiskonnas eksisteerib - kindlasti küll ja veel. Muidu poliitikud ei apelleeriks sellele, et kuigi kuigi tähtsas ametis naine, olen ma ka korralik koduperenaine.“ (K. Kaljulaidi intervjuu)

Kristina Kallas kirjeldab Eesti poliitika tegemise viisi kui „*väga kauboiliku, väga gladiaatorliku võimuvõitlust*“. See erineb väga Põhjamaadest, kus on rohkem levinud feminiinse poliitika tegemise viisi, mis on orienteeritud konsensuse leidmisele. Kui naine läheb Eestis poliitikasse, siis ta peab arvestama, et seda tehakse maskuliinselt ja ta peab tihti töö käigus oma tegutsemise viise muutma, et need läheks kokku ühiskonna ettekujutusega poliitikust. See läheb aga omakorda vastuollu ühiskonna ootustega naistele, kes peaksid just otsima konsensust ja ühisosa, mitte individualistlikult oma positsiooni ja seisukohtade eest võitlema (Liu 2019: 13).

„Näiteks Kaja Kallas, esimese naissoost peaministrina, tegelikult hakkas töötama niimoodi, et ta tahtis ühiseid jooni välja otsida. Siis meedia kriitika ja avalikkuse kriitika talle oli see, et ta ei ole piisavalt tugev, ta ei ole piisavalt otsustusvõimeline. Ehk sisuliselt, mida talt oodati, peaministrina oleks see, et ta oleks käinud kõigil nagu lihtsalt päid maha raiunud.“ (K. Kallase intervjuu)

Ka käesoleva töö teoreetilisest osast tuleb välja, et ühiskonna ja seeläbi ka meedia ootused poliitikutele ja naistele on väga erinevad (Liu 2019: 13). Kuni laiemad arusaamad naise ühiskondlikkust rollist ja poliitiku kuvandist püsivad Eestis erinevad, on mõneti paratamatu, et esineb ka kallutatud ja negatiivse tooniga meediakajastusi. Kristina Kallas loodab, et naiste täna üha suurema rolliga poliitikas, muudab ka Eesti poliitilist kultuuri. See avab omakorda tee ühiskondlike arvamuste ja ka meediakajastuste muutustele.

Kuigi feminiine poliitiline kultuur ei ole Eestile omane, näeb Marina Kaljurand siiski just võrdõiguslikkuse teemade teadlikkuse ja naise positsiooni paranemise juures mõju Põhjamaadel. „*Põhjamaad on lihtsalt kujundanud alguses, toetades rahaliselt kasvõi varjupaikasad või koduvägivalla küsimusega, inimkaubandusega, naistekaubandusega tegelemist. Siis tasapisi on see, sulandunud meie ühiskonda, et meie ühiskond on need teemad ise üle võtnud,*“ arutleb Kaljurand. Samas tõdeb ta, et ka näiteks soolise palgalõhe teemadel, ei ole Eesti Põhjamaadele järgi jõudnud.

Põhjuseks, miks ajakirjanduses endiselt stereotüüpilist ja soopõhist kajastust eksisteerib toob president Kersti Kaljulaidi esile ka ühiskondlike protsesside tsüklilises liikumises ning seetõttu on keeruline alati kindlalt öelda, kui kaugemale muutustega välja jõutakse.

„Need protsessid ühiskonnas on kord avanemise ja sulgemise suunas ja need tsüklid on erinevates kultuuriruumides väga erinevad. Pöördprotsessid on näiteks abordi piiramine Poolas, Ameerika Ühendriikides sarnased tegevused. Ja siis muidugi radikaalsemad tagasipöördumised - Afganistan seitsmekümnendatel oli Euroopa hipide paradüüs. Meil see asi käib tsüklikena ja miks ühiskond teatud viisil üritab nagu naist sulgeda mingisugusesse raami mingisugustel põhjustel, mina ei oska seda analüüsida, sest mul on üldsegi loodusteaduslik taust, et mul ei ole sotsiaalteadlase tausta. Ma võin seda ainult jälgida.“ (K. Kaljulaidi intervjuu)

Mitmed intervjueritavad ei analüüsi liiga palju tajutud muutuste põhjuseid. Osad kahtlevad oma kompetentsis seda teha, osad ei oska konkreetselt midagi välja tuua. See võib tähendada, et intervjueritavad on küll muutusi ajakirjanduslikes kajastuste märganud kuid ei ole nende spetsiifilistele põhjustele liigselt tähelepanu pööranud. Samas võib ka selle põhjuseks olla muutuste ühtlane toimumine, mille konkreetseid põhjuseid ongi keeruline märgata, või puuduvad need üldse ja tulebki vaadata ühiskonnas toimunud laiemaid protsesse.

Kadri Simson arutleb samuti, miks teatavad stereotüüpe juurutavad praktikad võivad meediamaastikul ja ühiskonnas endiselt eksisteerida.

“Kunagi ma andsin ühe intervjuu, ma arvan, et ma ei aja sassi allikad, üliõpilaslehele, ja seal öeldi, et teeme nüüd täispikkuses pildi ka, sest meile õppejõud ütles, et et ajaleht müüb paremini siis kui ajakirja esikaanel on noor naine täies pikkuses. Ja ma arvan, et võib-olla see ei olnudki kuskilt välja mõeldud, võib-olla palju generatsioone Eesti ajakirjanikke on ülikoolist sarnase teadmise kaasa saanud.” (K. Simsoni intervjuu)

Kokkuvõte

Uurimistöö põhieesmärgiks oli uurida, kuidas tajuvad Eesti pikaajalised ja tuntud naissoost poliitikud ja riigiametnikud enda kohta käivaid ajakirjanduslike kajastusi ning kajastuste mõju oma karjäärile. Samuti soovis autor teada saada, milliseid muutuseid on naissoost poliitikud ja riigiametnikud 21. sajandil endast ajakirjanduses ilmunud lugudes täheldanud ning millega neid seostada võib.

Asjakohane teoreetiline raamistik andis teadmise, et naised on nii poliitikas kui ka üldiselt kõrgetel ametikohtadel oluliselt vähem kui mehed. Üks tegur soolise võrdsuse puudumisel on ühiskonnas levinud arusaamade märkimisväärne erinevus poliitikust ja naise rollist. Seetõttu on naistel keerulisem poliitilisel maastikul karjääri teha. Ühiskondlike eelduste lahknevus viib ka meedias soostereotüüpiliste ja kallutatud kajastusteni, mis mõjutavad samuti poliitikute karjääri kulgu. Näiteks kajastatakse naissoost poliitikute puhul tihedamalt nende välimust ja eraelu või erineb võrreldes meessoost kolleegidega kajastuste toon. Naistesoo poliitikute ja riigiametnike kajastamine ei pruugi alati olla ajakirjanike ja toimetuste poolt tahtlik, vaid on mõjutatud nii töökeskkonnast kui ka ühiskondlikest normidest.

Kolmele sõnastatud uurimisküsimusele: „Millisena näevad naissoost poliitikud ja riigiametnikud meedia rolli oma karjääri kujunemisel?“ „Kuidas tajuvad naissoost poliitikud ja riigiametnikud oma ajakirjandusliku kajastust?“ ja „Milliseid muutuseid tajuvad naissoost poliitikud ja riigiametnikud oma meediakajastuses?“ aitas töös vastuseid leida naissoost poliitikutelt ja riigiametnikelt uurimine nende isikliku kogemuse kohta. Andmed, mida analüüsida, kogus autor poolstruktureeritud ekspertintervjuudega viielt Eesti tuntud ja pikaajaliselt riigijuhilt

Töö analüüsist selgub, et Eesti tuntud naissoost poliitikud ja riigiametnikud on ise tajunud nii positiivseid kui ka negatiivseid meediakajastusi, kuid üldine suhtumine ajakirjandusse on ikkagi positiivne. Meedia rolli oma karjääris peavad kõik intervjuueeritavad oluliseks ning omavahelistest suhetest räägitakse pigem kui vajalikust partnerlusest. Meedia abil on näiteks poliitikutel võimalik suhelda oma valijatega ning nendega oma mõtteid ja tegemisi jagada.

Negatiivsete kajastuste all on kõik töö raames intervjuueeritud isikud kogenud ka soostereotüüpilisi ja kallutatud kajastusi, seda nii oma karjääri alguses kui ka 2020-ndatel aastatel. Kõige rohkem on meedias tajutud võrreldes meessoost kolleegidega erinevaid

käsitlusi teemadel, mis puudutavad naiste välimust, eraelu ja vanust. Viimane seostub tihti ka naissoost poliitikute ja riigiametnike tööalase kompetentsi kahtluse alla seadmisega.

Stereotüüpiliste kajastuste arv on 21. sajandi jooksul teataval määral muutunud väiksemaks. Seda seostatakse peamiselt ühiskonnas naise positsiooni laiema esile kerkimisega ja teema kohta teadlikkuse suurenemisega. Siiski on intervjueeritavatel tuua ka väga hiljutisi näiteid, kuidas meedia neid oma meessoost kolleegidega võrreldes erinevalt kajastab. Siinkohal tuleb analüüsida ja arvesse võtta Eesti ühiskonnas laiemalt levivaid arusaamu, neid mõjutanud faktoreid, taustsüsteeme ja generatsioonilisi erinevusi.

Kajastustes toimunud muutusi tajuvad intervjueeritavad ka sõltuvalt nende poliitilisest ametikohast ja muudest ühiskondlikest rollidest, näiteks emaks olemisest lähtuvalt. Alati ei seostata negatiivseid kajastusi tegelikult kohe soostereotüüpiliste praktikatega, vaid üldiselt Eesti poliitilise kultuuri ja ajakirjanduslike tavadega.

Saadud tulemuste üldistamisel tuleb meeles pidada, et iga inimese isiklikud kogemused, taju ja perspektiiv teemale on erinev ning töös on kajastatud viie Eesti poliitiku ja riigiametniku mõtted. Samas on intervjueeritavate valimis väga erineva tausta ja kogemusega isikud, kes kokku saavad anda üsna laialdase ja ülevaatliku kirjelduse olukorrast. Seega võib öelda, et uurimistöö täitis autori püstitatud eesmärged, vastas uurimisküsimustele ja lõi Eesti naissoost poliitikute ja riigiametnike meedias kajastamise kohta uut akadeemilist teadmist, sest varasemalt ei ole antud teemal koostatud uurimistöodes naissoost poliitikud ja riigiametnikud liiga palju ise sõna saanud – piirdunud on meediaanalüüsidega.

Uurimistööd saab tulevikus edasi arendada, laiendades poliitikute ja riigiametnike valimit. Samuti saab tulevastes uurimustes lisada ajakirjanike perspektiivi, et saada teadmist, kas ja kuidas ajakirjanikud ise tajuvad naissoost poliitikute ja riigiametnike kajastamist ning kas nad märkavad oma töös soostereotüüpilisi praktikaid.

Kasutatud kirjandus

- Aivo Olev, Tanel Alumäe. "Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service" *Baltic HLT 2022*.
- Allik, M. 2010. „Millal naised poliitikast kaovad?“ *Teel tasakaalustatud ühiskonda. Naised ja mehed Eestis II*: 138–149. Sotsiaalministeerium.
- Baker, C. 2014. "Stereotyping and women's roles in leadership positions." *Industrial & Commercial Training* 46 (6): 332-337.
- Biin, H. 2020. „Naised Eesti poliitikas 21. sajandi kolmanda kümnendi lävel“ *Teel tasakaalustatud ühiskonna poole. Naised ja mehed Eestis III*: 95-117. Sotsiaalministeerium.
- Elting, L. 2023. „New Year, New Glass Heights: Women Now Comprise 10% Of Top U.S. Corporation CEOs“ 27. jaanuar. <https://www.forbes.com/sites/lizeltling/2023/01/27/new-year-new-glass-heights-for-the-first-time-in-history-over-10-of-fortune-500-ceos-are-women/> (külastatud 10. mai 2023).
- Ester, J., Maripuu, L., Nuiamäe, M., Sepper, M.-L. ja Vainre, M. 2020. Poliitikud meedias läbi sooprisma. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Garcia-Blanco, I., & Wahl-Jorgensen, K. 2012. “The Discursive Construction of Women Politicians in the European Press” *Feminist Media Studies* 12(3): 422-44.
- Lindma, H. 2004. “Eesti naispoliitikud uudisajakirjanduses (Eesti Päevalehe, Postimehe ja SL Õhtulehe 1999. ja 2003. a. väljaannete põhjal)” Seminaritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, Tallinn.
- Liu, S-J. S. 2019. Cracking Gender Stereotypes? Challenges Women Political Leaders Face. *Political Insight*, 10(1): 12-15.
- Okimoto, T. G., & Brescoll, V. L. 2010. “The Price of Power: Power Seeking and Backlash Against Female Politicians” *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(7): 923–936.
- Pilvre, B. 2000. “Construction of gender in the cover-column Persoon in the Estonian weekly Eesti Ekspress” Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, Tallinn.
- Pilvre, B. 2011. “Naiste meediarepresentatsioon Eesti ajakirjanduskultuuri ja ja ühiskonna kontekstis” Doktoritöö. Tallinna Ülikool, Tallinn.

Rink, F., Ryan, M. K., & Stoker, J. I. 2013. "Social resources at a time of crisis: How gender stereotypes inform gendered leader evaluations." *European Journal of Social Psychology* 43(5): 381-392.

Ross, K., & Comrie, M. 2012. "The rules of the (leadership) game: Gender, politics and news" *Journalism*, 13(8): 969–984.

Schneider, M. C., & Bos, A. L. 2019. "The Application of Social Role Theory to the Study of Gender in Politics" *Advances in Political Psychology* 40: 173-213.

Steiner, L. 2014. "Feminist Media Theory" R.S. Fortner & P.M. Fackler (toim). *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*: 358-379.

UN Women. 2023. „Women in politics: 2023“ <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/03/women-in-politics-map-2023> (külastatud 10. mai 2023).

Shreeves, R., Boland, N., Pripic, M., & Claros, E. 2019. „Women in politics in EU. State of play“ European Parliamentary Research Service: 1-12. <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/> (külastatud 5. mai 2023).

Analüüsil kasutatud koodipuu

Esimesed meediakajastused

- Sisu
 - o Tööalane
 - o Eraelu
- Emotsioon
 - o Positiivne
 - o Negatiivne

Meedias enda kajastuse jälgimine

- Tihedus
- Ajas muutumine

Kogemus meedia ja ajakirjandusega

- Üldine kogemus
 - o Positiivne
 - o Negatiivne
- Ajas muutumine
- Suhtumine meediasse
- Ajakirjanikega läbi saamine

Kajastuste tajumine

- Tonaalsus
- Taju mõjutavad tegurid

Ebavõrdsuse tajumine

- Võrdlus
 - o Meessoost kolleegid
 - o Naissoost kolleegid
- Väljendumine
 - o Sugu
 - o Vanus
 - o Eraelu kajastamine
 - o Töölases kompetentsis kahtlemine
 - o Muu
- Suhtumine ebavõrdsusse

Meedia roll karjääris

- Mõju olemasolu ja sisu
- Mõju tagajärjed

Kajastuste muutused vahemikus 2000-2020

- Muutuste olemasolu
 - o Muutuste toimumine
- Muutuste sisu
- Muutuste põhjused
- Meedia roll ühiskonnas

Intervjuude nimekiri

1. Intervjuu Kersti Kaljulaidiga (20.04.2023 kell 11.00) Kersti Kaljulaidi büroos Tallinnas, salvestuse pikkus 32 minutit ja 39 sekundit.
2. Intervjuu Züleyxa Izmailovaga (20.04.2023 kell 12.30) Art Gallery kohvikus Tallinnas, salvestuse pikkus 26 minutit ja 31 sekundit.
3. Intervjuu Marina Kaljurannaga (28.04.2023 kell 12.30) Skypes, salvestuse pikkus 20 minutit ja 35 sekundit.
4. Intervjuu Kristina Kallasega (05.05.2023 kell 16.30) Haridus- ja Teadusministeeriumis Tartus, salvestuse pikkus 18 minutit ja 20 sekundit.
5. Intervjuu Kadri Simsoniga (09.05.2023 kell 18.00) Skypes, salvestuse pikkus 18 minutit ja 2 sekundit.

Intervjuuküsimused

Sissejuhatus

- 1. Kas mäletate esimesi artikleid meedias, mis Teie kohta ilmusid?**
 - Millest need kõnelesid?
 - Mis emotsioone need tekitasid?
- 2. Kui palju igapäevaselt tähelepanu pöörate, mida teist kirjutatakse?**
 - Kas see on aja jooksul muutunud?

Ajakirjanduse tajumine

- 3. Kuidas võtaksite kokku oma kogemused meedia ja ajakirjandusega?**
- 4. Kuidas/millistena tajute Teie kohta käivaid ajakirjanduslike kajastusi? Miks?**
 - *Mida tajute positiivse kajastusena?*
 - *Mida negatiivseksena?*
- 5. Kas olete tajunud, et meedia on Teisse ja Teie kajastamisse suhtunud ebavõrdselt võrreldes teiste riigipeade/ametnikega?**
 - *Milles see väljendub?*
 - *Kas Te tunnete, et see on tulenenud ka teie soost? – (kui ise seda välja ei too)*
 - *Kuidas Te sellesse suhtute?*
- 6. Millist rolli on meedia mänginud Teie karjääri kujunemisel?**

Muutused ajas

- 7. Milliseid muutusi olete oma karjääri jooksul Teie kohta käivates meediakajastustes märganud?**
- 8. Millest need muutused tuleneda võivad?**

Kokkuvõte

- 9. On mõni artikkel või lugu, mis on eriliselt meelde jäänud, kas siis positiivsest või negatiivsest küljest?**

Mina, Karoliine Olle (isikukood: 60103231424) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti naissoost poliitikute ja riigiametnike taju oma ajakirjanduslikust kajastusest 21. sajandil“ („Estonian female politicians and state officials perceptions of their media coverage in the 21st century“), mille juhendaja on Helen Urmann,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartu, 15.05.2023

Karoliine Olle